

CESARSKI (898) *ai*

cesarski (733), **casarski** (1), *skrót c.* (164); cesarski : casarski *LibLeg* (114 : 1).

cz- (1); *-rski* (727), *-rzki* (7); *-rski* : *-rzki* *WróbŻółt* (1 : 1), *BielKron* (308 : 4), *Mącz* (16 : 1), *SarnStat* (18 : 1).

-e- (26), *-é-* (23); *-e-* *OpecŻyw* (4), *KlerPow*, *Mącz* (17); *-é-* *OrzQuin* (3), *KochFr*; *-e-* : *-é-* *MurzNT* (1 : 1), *BiałKat* (1 : 1), *SarnStat* (2 : 17) (*Cn e pochylone*); *-a-* (497), *-å-* (88); *-å-* *RejRozpr*, *SkarŻyw* (39), *Phil*, *PaxLiz*; *-a-* : *-å-* *KrowObr* (5 : 2), *BielKron* (306 : 21), *Mącz* (14 : 3), *BielSpr* (18 : 5), *SkarJedn* (1 : 11), *CzechEp* (9 : 2), *GórnRozm* (1 : 2).

sg m N *césarski* (63). \diamond *G* *césarskiégo* (62); *-égo* (4), *-(e)go* (58). \diamond *D* *césarski(e)mu* (12). \diamond *A* *césarski* (47), *césarski(e)go* (10). \diamond *I* *césarskim* (24). \diamond *L* *césarskim* (20), *césarski(e)m* (4); *-(e)m* *HistRzym*; *-im* : *-(e)m* *LibLeg* (2 : 3). \diamond *f N* *césarską* (98); *-å* (29), *-(a)* (69). \diamond *G* *césarskiéj* (139), *césarskié* (1) *OpecŻyw* 120; *-éj* (1), *-(e)j* (138). \diamond *D* *césarski(e)j* (39). \diamond *A* *césarską* (66) [*w tym LibLeg*: *-ą* : *-u* : *-am* (4 : 3 : 1)]. \diamond *G a.* *A skrót c* (1) *LibLeg*. \diamond *I* *césarską* (33) [*w tym LibLeg*: *-ą* : *-am* : *-u* (4 : 2 : 1)]. \diamond *L* *césarski(e)j* (12). \diamond *V* *césarską* (1). \diamond *n N* *césarskié* (29); *-ó* : *-e* *SarnStat* (2 : 1), *-(e)* (26). \diamond *G* *césarskiégo* (59); *-égo* *SarnStat* (4), *-ego* (1) *MurzNT*, *-(e)go* (54). \diamond *D* *césarski(e)mu* (1). \diamond *A* *césarskié* (25); *-é* (2), *-(e)* (23). \diamond *I* *césarskim* (28). \diamond *L* *césarskim* (8), *césarski(e)m* (2) *Mącz*, *GórnRozm*. \diamond *pl N m pers* *césarscy* (23). *subst* *césarskié* (9); *-é* (2), *-(e)* (7). \diamond *G* *césarskich* (23). \diamond *D* *césarskim* (16). \diamond *A m pers* *césarski(e)* (5). *subst* *césarskié* (17); *-é* (1), *-(e)* (16). \diamond *I m* *césarskimi* (7), *césarski(e)mi* (1) *HistRzym*. *f* *césarskimi* (2). *n* *césarski(e)mi* (2). \diamond *L* *césarskich* (4).

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI – XVIII w.*

*Przymiotnik od „cesarz”; caesareus, caesarianus, imperatorius Mącz, Cn; caesaris (G sp) Mącz; augustalis, augustianus, augustinus, imperialis Cn (898) : Italo fie wywołanije od cefarza AuguŃta/ [...] aby iedenkaždy poŃfedl do miaŃta fwe⁸⁰/ a tam wyznanié vczinil bytz fie z ludu cefarŃkiégo. *OpecŻyw* 14v; bo fie nie Ńmiál czynitz krolem žádny bez cefarŃkié [!] mocy. *OpecŻyw* 120, 119v, 131; *MetrKor* 38/502; *BielŻyw* 125; CzeŃarŃci poŃłowie v Turzey gory czeŃkani. *MiechGlab* *7v, *8, 46; kthorem vmyŃlem y zyakiem dopuszczenyem CefarŃkim do Hordy yeŃdzil. *LibLeg* 7/36; zudaly naŃ od Crolya Iana C wágyerŃkiego Ńfyna naŃŃzego mylego abyŃmy yego w przyaŃny CefarŃsku zalecyely *LibLeg* 8/26v; Athi kthorzi wthem nad wolyam CefarŃkam wladnacz chcza od thego od Ńzadzycz. *LibLeg* 11/187, 7/9v, 10, 31 [2 r.], 35v, 36 (49); CzuzŃz kiedy mowali na mié abyŃ bluzniŃ, abyŃ czynŃze CefarŃskie kaziŃ *WróbŻółt* L7, C4; *HistAl* F7v, F8v, G2v, G4, L7v (8); Ná konyec o vŃtáwye CefarŃkyey/ ktorá Interim zowaŃ/ áza fye zgadza Melánchton z FláciuŃsem *KromRozm I* H2v; *MurzNT* *Matth* 22/21; Toć byŃa przyczyna vŃtaw tych álbo ediktow CefarŃkich. *KromRozm III* P2, O6v, Q2; *KrowObr* 32v, 117v, Rr [2 r.]; *Leop Dan* 6/7, *Matth* 22/21, *Ioann* 19/12, *Act* 17/7; CefarŃski Ńyn/ choć máŃy/ moŃe dawác złoto. *RejZwierz* 29v; *OrzRozm* P3; Przeto byŃ wyrok CefarŃki/ [...] aby dáley nie byli zábijáni KrzeŃciánie *BielKron* 155; Potym z rokzánia CefarŃkiego ŃzŃo przeciw iemu wielkoŃ ludu poŃpolitego y RycerŃkiego *BielKron* 190v; aby kŃiáŃé Gwilelm byŃ mánem CefarŃkim álbo krolá RzymŃkiego *BielKron* 192v; Luter [...] / prowadzon od tegoŃ poŃlá CefarŃkiego/ [...] PiŃaŃ z drogi do Cefarzá/ do KŃiáŃat/ y do wŃzego Senatu CefarŃkiego *BielKron* 197; PapieŃz tedy rokzazaŃ z woŃá CefarŃká/ aby fie zyecháli ná Syem znouu do Spiry *BielKron* 200v; ŃŃábey nádzyeie byli o*

łobie ludzie Cefárczy *BielKron* 201v; Miefiącá Lutego był Syem Cefárfki we Frankforćie *BielKron* 217; Rołkazano thedy dekretem Cefárfkim po wżytkiem krześciaństwie/ áby thy kfięgi Intherym przyięli w kościelech pod winámi. *BielKron* 233; rozwoził mu tę rzecz/ w iákiefy nieprzełpieczności fynowie Lántgráfowi oycá zołtáwią/ ktory iełt w ręku Cefárfkich *BielKron* 237; Są też tam w tey ziemi y miáłtá Cefarłkie. NERdlingá łtáre miáłto Cefárfkie w pośrzodku Szwabłkiefy ziemie, *BielKron* 287v; Druzus Germánicus naprzod to miáłto miánowáł łwym przezwiłkiem/ pothym ná wieczną pámięć wezwał Cefárfkim imieniem Cefár Augułtá *BielKron* 287v; Drudzy cztherzey Ellektorow łzli przed Cefá: niołąc ornámentá Cefárfkie *BielKron* 331, 132, 137 *marg*, 140, 140v, 146 (258); Do industria fugiebatis conspectum Caesaris, Vmyslnieście łie chrónili przed Cefárczem/ álbo obliczności Cefárfkiefy. *Mqcz* 78b; Imperatorius, Co ku zwierzchności yákiefy należy. Ut Imperatorium edictum, Cefárfki edict/ álbo wyrok. *Mqcz* 280c, 1a, 3b, 30b, 123d, 198c, 280c, 384c, 482b; *OrzQuin* C3v, I4; Ale żeś łobie cześć Cefárfką przedemną śmiał przywłáfczyć/ niebędziefz krom kaźniefy *HistRzym* 43; tedy on łtáry gołpodłzrz [!] zżoná łwá włtawłszy z nieprzyiáćielmi Cefárfkiefi pobili łpiące dworzány *HistRzym* 59v; á gdyż widziáłá że był zá pieczętowány pieczęćiá Cefárfką *HistRzym* 134, 2v, 49, 57v, 59, 130v; *RejPos* 250, 252v [2 r.]; Pięrsćień z páłcá łwégo/ Ziáwłszy wrzucił do złotá łkárbu Cefárfkiefy. *BialKat* d4v, 163v; *RejZwierc* 55v; Pirwłza Cohors, álbo Rotá [...] tá miáła Orłá przed łobá Cefárfki herb zá známię łwoie *BielSpr* 12; Ółáđenje Porthy Cefárfkiefy. WSzyłtká moc y spráwá Rycyrfka v Thurkow zależy ná ółáđeniu á zámknieniu Porty/ ludem Rycyrfkim zdrowia Cefárfkiefy *BielSpr* 51v, 12, 12v, 50v, 52 [2 r.], 52v (17); *WujJud* 19v *żp*; *StryjWjaz* B; bo iuz záś oná Rzymłká Cefárfka zwierzchność vłtáłá *CzechRozm* 165v; Cefárfkie záprawdę/ á máiefátu pełne zdánie ktorem łię dawa znáć/ że ludzie ná wielkich dołtoynośćiách będący wiele krzywd máią przebáczáć *ModrzBaz* 81v; *SkarJedn* 195, 196, 215, 217, 220 (8); Przyzwol/ mowłły/ Doroto Cefárfkiefu rołkazániu *SkarŻyw* 125; Męczeńłtwo S. Gordyaná/ Senatora y namiefłnika Cefárfkiefy *SkarŻyw* 428, 21, 31, 70 *marg*, 87, 88 (32); łkád łię też zá priwileiem Cefárfkim Xiáżęćámi ná Niefwiežu y Olice pířzá. *StryjKron* 582, 562, 667, 722, 737 *CzechEp* 33, [390]; Pápieżowie Rzymłcy/ wyłtáwiwłszy tę łtołicę łwoię/ groźni byli/ nie tylko wżytkim inłzym/ ále też y z Cefárfkiefy zwierzchności wyłzrobowáwłszy łię. *NiemObr* 63, 60, 61, 63; Ciefie rzéłřza/ y włzy Cefárfkie łłucháły. *KochFr* 123; *KlonŻal* C; *ReszPrz* 3; *WerGość* 245 [2 r.]; *BielSen* 11; *ActReg* 4v, 7, 8, 68 [2 r.], 90, 125; *Phil* 2; *LatHar* 316, 501, 734; Y był nieiáki Krolik (*marg*) Dworzánin ábo łługá krołewski, ábo vrzędnik Cefárfki. G. S. (-)/ ktorego łyn chorowáł w Káphárnaumie. *WujNT Ioann* 4/46, *Matth* 22/21, s. 93 [3 r.], 167, *Mar* 12/16, s. 170 (16); przypomnieć łie też tu może *ex Institutionibus Iustianiani*, on Státućik álbo Dekret Cefárfki *SarnStat* 1263, 1053, 1088, 1099, 1107, 1108 [2 r.], 1114; *SkarKazSej* 680a, b.

W charakterystycznych połączeniach: cesarski(-e,-a) dekret (18), dozwołenie (5), edykt (3), hetman (11), list (15), lud (13), ludzie (18), miásto (15), moc (9), obliczność (2), ornamenta, poddany (7), poseł (31), przykazanie (3), przyzwolenie (4), rada (4), rołkazanie (21), senat (16), sjem (6), statut, strona (6), uchwałá, ustawa (4), wojsko (7), wola (19), wyrok (6), żołniefz (3).

Przysłowie: bibl. Abovyem tho yesth rzecz łłufłzna y zeby tho czo yesth boze bogy bylo dano a czo Cefárfkie Cefárczowoy *LibLeg* 7/69v; Co Cefárfkie to dáć iemu A co boże to dáć łámemu *RejRozpr* B2; *MurzNT Mar* 12/17; *KrowObr* B2v; Oddayćiefz tedy co iełt Cefárfkiefy/ Cefárczowi: á co iełt

Bożego/ Bogu. *Leop Matth* 22/21 [*idem BielKron* 203, *RejPos* 249v, *WujNT Mar* 12/17, *Luc* 20/25]; *BielKron* 203; *RejPos* 46v, 249v, 250; *CzechRozm* 249; *CzechEp* [384]; *WujNT Matth* 22/21, s. 93 [3 r.], *Mar* 12/17, *Luc* 20/25; *PowodPr* 21 [ogółem 18 r.].

Wyrażenia: »cesarski dom« = *caesaris domus Vulg* (2): á gdy nie tylko z pośpolitych ále y zwielkich ítanow/ y Cefarfkich domow/ [...] do wiary przywiódł. *SkarŻyw* 600; *WujNT Philipp* 4/22.

»dwor cesarski« [szyk 17 : 4] (21): *BielŻyw* 142; Othofz gdym bil na dworze Czeſarskyem thedy my nycz nyemowil *LibLeg* 7/100v, 7/100v, 10/65v, 11/31v [2 r.]; *BielKron* 146v [2 r.], 209, 236, 324, 414v; Tákiéż y Cromer twóy/ co do ciebie z Dworu Cefárkíego piſze/ téżem to widział. *OrzQuin* E; *HistRzym* 123 [2 r.]; *BielSpr* 50v, 52; *SkarŻyw* 13; *WujNT* 683 marg; *KmitaSpit* A4; *PaxLiz* E.

»imieniem cesarskim« [szyk 4 : 2] (6): *LibLeg* 11/22v, 28; Gdy ſie thedy ziecháły ná Syem do Rátызbony/ záložono Syem imieniem y mocą Cefárką/ iáko ieſt obyczay. *BielKron* 218v, 413v, 414; *SkarŻyw* 573.

»korona cesarska« [szyk 6 : 5] (11): tenże Othoná Cefárką koroną koronował. *BielKron* 174, 156, 168, 168v [3 r.], 180v, 326v [2 r.]; Ze z nich mieczow vrzędu ſwieckiego/ íceptrow y kroleſtw ſwiátá tego/ y koron Cefárkich łobie nábudowáli. *WujJudConf* 85; *SkarŻyw* 398.

»korona [= państwo] cesarska« (1): a ták był zubożył koronę Czeſką y Cefárką ná ty dáry. *BielKron* 326v.

»krolestwo cesarskie« (1): Hiſzpani Káftilliey kroleſtwá Cefárskiego/ íi záfię ná zachod od łłońcá fą *BielKron* 278v.

»z linii cesarskiej« (1): SAMſon w Rzymie z zacnych/ y tych ktorzy ízli zliniey Cefarfkiey/ rodzicow wrodzony/ wnáukach ſwieckich bárzo wyćwicżony był *SkarŻyw* 592.

»łaska cesarska, waszej cesarskiej miłości« [szyk 13 : 1] (13 : 1): panowie węgierfczi knam przisłaly posla swe^{go} zadayacz nas thes zatho abismi mi złasky naschey Czeſſarfkiey to Croleſtwo Węgierſkie dály Krola lanowemv Sinv *LibLeg* 10/67; bo czokolwiek dobrego czorka y wnvk ye^{go} k m. będą znacz y miecz z łasky V. C. m. to nieynaczey pan moy przymowacz będzie *LibLeg* 11/[32²], 7/35, 99, 10/67, 69, 11/31v [2 r.], 40, 72v; *BielKron* 210v; *Mącz* 384c; przeto tego mnimánia fą ludźie/ że to on więcey Cefarfkiey łáſce/ niżli prawdzie folguiąc nápiſał. *ModrzBaz* 97v; *SkarŻyw* 593.

»majestat cesarski« [szyk 13 : 5] (18): wierzem yż ináčzey wáſz máieſtat Cefárſki tego nieuczyni *BielKron* 208; Miłóſciwy Cefárzu/ ia pozdrawiam máieſtath wáſz Cefárſki iáko oycá y pána ſwego *BielKron* 414, 174, 174v [2 r.], 192v, 197, 206v (16); *BielSpr* 11v; *SkarJedn* 290.

»cesarskie miejsce« [szyk 1 : 1] (2): HERáklion y Mártyná mátká iego byli ná Cefárſkim mieyſcu dwie lecie *BielKron* 166; *RejPos* 251.

»orzeł cesarski« (2): gdzie był Orzeł Cefárſki y Smok Senácki málowány *BielSpr* 14, 12.

»osoba cesarska« [szyk 3 : 2] (5): myſmy ná ten czás opuſćili Polſkie kroleſtwo chcąc widzyeć Cefárſką ofobę *BielKron* 414; *HistRzym* 41v; Nie rozumieyże tu przez wzminkę Cefárſką ízby to tylko łámá ofobá Cefárſka ná tym zależáła *RejPos* 252v; *BielSpr* 52v; *NiemObr* 62.

»państwo cesarskie« (2): nayprzednieyſze Biſkupy w páńſtwie Cefárſkim Kurfirftámi/ to ieſt/ Kxiążęty vtzynił náprzednieyſzymi *KrowObr* 35; *ActReg* 144.

»prawo cesarskie« [szyk 37 : 7] (44): Kthory uyvod yeŧth í pyfma praua czeŧarfkyego gdzýe mouy *PatKaz I* 5, 3v, 9; Práwo to/ niezwałi go Práwem Ceŧárŧkim áni Otthonowym/ ále Máýdeburŧkim: iže go wMáýdeburgu vżywali. *GroicPorz* a4; Wízákže wedle Práwá Duchownego y Ceŧárŧkiego/ táki bywa pokonány przez ŧwiádki y przez przyrownánie Liter. *GroicPorz* y3v, a4 [2 r.], cv, í2v, bb, ff4v (11); *OrzRozm* L4v, M; *BielKron* 199v; Ius civile, Ceŧárskie álbo ŧwieckie práwo. *Mqcz* 178d, 90b, 303d, 372c; *RejPos* 251v; Ale Bože day/ áby práwá Ceŧárŧkie y Papieŧkie [*leges civiles et pontificiae*] iednákie były. *ModrzBaz* 100v, 34v, 88; *SkarJedn* 173; *CzechEp* 42; *NiemObr* 64; ták iáko íá ŧpíŧane práwá Ceŧárŧkie zá Iuŧtynianá Ceŧárzá/ przez trzech męžow do tego wyŧádzonych. *GórnRozm* E, D4v, H2; *WujNT* 121; Otóz Státut Polŧki ŧzeržéy ŧkrzydłá íwé rozŧciága, á práwo Ceŧárŧkie *de specie* tylko mowiá *SarnStat* *6v, 244, 585, 602, 647, 716 (11); *SkarKazSej* 701a.

»rod cesarski« [szyk 1 : 1] (2): Wízakže nie dziw že tznotliwi býli/ Bo íe z dobré matky narodzili: Która býła roŧczka rodu Ceŧarfŧkégo *KlerPow* 3; *SkarŽyw* 241.

»sceptrum cesarskie« (2): Sceptrum Ceŧárŧkie tákiež y koronę oycu Pápiežowi ípuŧcił *BielKron* 156, 169v.

»stolec cesarski« [szyk 23 : 4] (27): Stilkon kxiážę Rzymŧkie, chcąc íinowi Euchorowi doŧtać ítolca Ceŧarfŧkiego, pobudził Wandale/ [...] na panŧthwo Rzymŧkie. *MiechGlab* 46; *HistAl* F3; drugie íž z Rzymá íeŧth przenieŧiony ítolec Ceŧárŧki do Konŧtántynopolá *KrowObr* 29v; *OrzRozm* L4; Iechał tedy do Rzymá áby przyiáł ítolec Ceŧárŧki *BielKron* 146v; Po ŧmierci Wálentynianá dwie lecie Ceŧárŧki ítolec íprawował *BielKron* 160; krolewŧki ítolec [...] ítał po práwicy ítolcowi Ceŧarfŧkiemu. *BielKron* 330v, 141, 148, 156, 167, 168v (23).

»stolica cesarska« = *tribunal Caesaris Vulg* [szyk 7 : 5] (12): gdyž on *Imperium transtulit*, ítolicę Ceŧarfŧką opánował *CzechEp* [415], 373, 376, [379] *marg*, [398] *marg*, [400], [414]; wízytke páńŧtwá/ ktore do Ceŧarfŧkiej ítolice przedtym naležáły przywrocić muŧiał. *NiemObr* 63, 158, 168, 169; *WujNT Act* 25/10.

»tytuł cesarski« (2): ábowiem s tey waŧni zyemie Włofkie áni go píŧáli w Kroniki miedzy Ceŧárze/ áni mu tytułu Ceŧarfŧkiego píŧáli *BielKron* 182v; Sub titulo Caesaris, Pod tytułem álbo pieczęciá Ceŧarfŧką. *Mqcz* 458d.

»ziemia cesarska« [szyk 4 : 3] (7): *LibLeg* 7/100, 11/23; Holándria žiemiá Ceŧarfŧka/ od pułnocy ma morze y oŧtátek Renu *BielKron* 285v, 199v; Naprzod nikt zazłe niebędzie miał, ze wCesarfŧką ziemię idziemy. *ActReg* 4v, 58, 86.

Zestawienia: »jego (a. wasza) cesarska jasnoŧć« (6): To I. N. M. czyni dla tego/ áby wáŧzá Naiáŧnieyŧza C. M. tym žrzetelniey y pewniey obáczyć raczył/ thež ízczerá/ pewná/ žyczliwą przyiažń/ ktorá I. C. I. ku wáŧzey C. I. ma *BielKron* 332; Oŧobliwie íe tež I. C. I. kocha z wáŧzey C. I. dłuęiego žyćia *BielKron* 332, 332 [4 r.].

»wasza (a. jego, a. jej) (najaŧniejsza) cesarska miłóŧć« [*w tym: wasza cesarska jego miłóŧć (1), wasza miłóŧć cesarska (1), cesarska jego miłóŧć (1)*] (214): Aprziithim thež bandzye zandal ych áŧzwálca Ayaŧbasshe, aby nam wíŧthko dobrze V. C. ye⁸⁰ M. przyaczielya nalęgo yednaly *LibLeg* 7/9v; Pan moy Crol Polŧki, przyaczel y ŧzanszyad V. Caŧzarŧkyey miłóŧczy, kaŧzal poŧdrovyenyae przyaczielŧkie abraczŧkye powiedziecz. *LibLeg* 7/31; Ayeŧly zemy przithem poŧelŧthwye bycz kaŧze, thedy vedlye

voley a rofkazanya ye⁸⁰ C. M. rad poyadą *LibLeg* 7/35; any dochodow oddawaly ymo yey C. m. *LibLeg* 11/188, 7/8 [3 r.], 8v [6 r.], 9 [8 r.], 9v [3 r.], 31 [7 r.] (194): Profząc przytym pilnie/ aby też wálzá N. C. M, poimáne Turki ku ich nabożeńítwu wolno puścić raczył. *BielKron* 332, 332 [10 r.], [332²], [332³]v, 394v; rácz Wálzá Miłość Cefárská wítác/ iuż obiad będzie nie długo. *WerGość* 245; *ActReg* 75, 159.

Zestawienia w funkcji n-loc: »Miasto Cesarskie« = *Cezarea Filipowa* (1): GDy przyśzedł Pan Iezus do miálfthá Cefárkíego kthore zwano Filipowym [*in partes Caesareae Philippi Matth* 13/13] pytał zwolennikow swoich *RejPos* 299v.

»Cesarskie Miasto« = *Carogród* (2): gdzie się przenioflá głowá świeckiego pánowania Rzymfkiego/ to ieft w Cárogradzie: ktory wielkim y Cefárskim miálftem y nowym Rzymem zwany był. *SkarJedn* 174, 168.

»Cesarski Stolec« (1): Forum Tiberii, Miálfteczko w Schwaickerskíey ziemi nád Renem leżące/ po niemiecku zową/ Keyferftul/ to yeft/ Czełarsk i [!] ftolec. *Mącz* 135b.

Synonimy: carski, krolewski.

HG